

Прикази Reviews Comptes rendus

Od obrazovanja do neobrazovanja

Od obrazovanja do neobrazovanja: tri teorije, preveli, priredili i uvodnu studiju napisali Igor Cvejić, Predrag Krstić, Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Novi Sad: Akademska knjiga, 2020, 150 str.

Knjiga pod nazivom *Od obrazovanja do neobrazovanja: tri teorije* donosi tri klasična izvorna teksta koja su priredili i preveli Igor Cvejić (1986) i Predrag Krstić (1964), naučni saradnici Instituta za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu, i koji su, ujedno, napisali i instruktivnu uvodnu studiju. Prvi u nizu tekstova je fragment teksta *Teorija obrazovanja čoveka* Vilhelma fon Humbolta iz 1793. godine, zatim sledi *Teorija poluobrazovanja* (1959) čiji je autor Teodor V. Adorno i *Obrazovanje, poluobrazovanje i neobrazovanje* Konrada Paula Lismana objavljenog 2006. godine. Osnovna „crvena nit“ koja ujedinjuje tri teksta, nastala u potpuno različitim istorijskim okolnostima, jeste humanistička ideja pojma obrazovanja koju je formulisao Humbolt krajem 18. veka i onoga što bi samo obrazovanje trebalo da predstavlja, a potom promene u sadržaju ovog pojma kroz razdoblje od skoro dva i po veka.

U svome predgovoru *Deklinacija obrazovanja: priča o sumraku jednog idola* (str. 7–57) priređivači postepeno uvode čitaoce u značenje i različita tumačenja nemačkog pojma *Bildung*, ukazujući na

njegovu složenost kao i teškoće povezane s odgovarajućim prevodom ovog pojma na druge jezike. Polazeći od Humboltovog, za tadašnje vreme, radikalnog shvaćanja pojedinca i države, oni su istakli da je on *Bildung* razumevao, prvenstveno, kao harmoničan rast i razvoj svih čovekovih unutrašnjih snaga i duhovnih potencijala koji se mogu razvijati i jačati jedino u susretu sa svetom. Odatle i njegovo snažno razlikovanje pojma *Ausbildung*, obuke za praktične svakodnevne veštine, od *Bildung*-a koji podrazumeva „izučavanje onih predmeta ili polja istraživanja koja pogoduju skladnom rastu unutrašnjih snaga“ (str. 17). Upravo na temelju pomenute ideje, Humbolt je reformisao pruski školski sistem koji je imao za cilj da, kroz pružanje istovetnog obrazovanja svim pojedincima, omogući stasavanje građana sposobnih da misle svojom glavom (*Sapere aude!*). Kao poslednji zadatak postojanja čoveka, Humbolt je smatrao da je neophodno „obezbediti što je moguće veći sadržaj pojmu čoveštva u našoj ličnosti, kako tokom našeg života, tako i izvan njega“ (str. 63), jer je samo na takav način moguće izgraditi društvo u kojem dominiraju obrazovanje, mudrost i vrlina. Veliko dostignuće Humboltove reforme jeste i osnivanje Univerziteta u Berlinu 1810. godine, karakterističnog po безусловnoj akademskoj slobodi intelektualnog ispitivanja sveta, kako predavača, tako i studenata. Obrazovanje, prema onome kako ga je Humbolt video, nije bilo poistovećeno sa znanjem, već

prema njegovoj zamisli, univerzitet pruža obrazovanje poistovećeno sa saznanjem, istinom i samospoznajom. Iako je Humboltov model univerziteta, zamišljen kao zajednica „istraživanja i nastave“ i posvećen „čistoj nauci“, postao preovlađajući model univerziteta u svim evropskim, a potom i vanevropskim zemljama, on je, usled omasovljenja studija i ekspanzije visokog obrazovanja, već krajem 19. veka izgubio svoj prvobitni elitistički karakter da bi se ta tendencija nastavila i tokom čitavog 20. stoleća. Upravo na ovu činjenicu ukazivao je sredinom 20. veka jedan od najistaknutijih predstavnika „Frankfurtske škole“, Teodor Adorno. Kritički se određujući prema transformaciji koju je u prethodnom razdoblju doživeo pojam *Bildung*-a, Adorno je ukazao na fenomen *Halbbildung*-a tj. „poluobrazovanja“ kao (pri)vida obrazovanja u savremenim, masovnim društvima. Adorno je poseban osvrt usmerio i ka onome što se najčešće naziva masovnim medijima, smatrajući da je upravo kulturna industrija sedište poluobrazovanja i da su kulturu prekrili „prečasnii profitni motivi obrazovanja“ (str. 98). Nužan preduslov za spas obrazovanja video je u kritičkoj samorefleksiji poluobrazovanja. Pri tome, Adorno je isticao da je veoma važno shvatiti da ono što je napola shvaćeno nije prethodnica obrazovanja, nego njegov smrtni neprijatelj. Imajući u vidu Adronovu kritiku, priređivači su sa pravom ocenili da takva deformacija obrazovanja, nastala njegovom standardizacijom, umesto da „kultiviše nekultivisano stanovništvo (...) proizvodi poluobrazovano stanovništvo alaviih potrošača opsednutih fetišizmom robe“ (str. 29). Time udaljšavanje univerziteta od Humboltove ideje nije, međutim, bilo okonačano. Naprotiv, nastavljena je tendencija uzmicanja humboltovske vizije

Bildung-a i stupanje na scenu „kognitivnog kapitalizma“ (str. 32) u kom znanje postaje roba o čijoj vrednosti odlučuje tržište. S tim na umu, Konrad Paul Lisman, jedan od najautoritativnijih savremenih filozofa obrazovanja, s pravom je primetio da se na početku 21. veka, nasuprot humanističkom idealu, obrazovanje usmerilo ka „izgradnji“ funkcionalnih, fleksibilnih, mobilnih klonova, osposobljenih za timski rad. Uočio je prebrzo opadanje nivoa opšteg znanja, što je svakako rezultat i bezbrojnih reformi obrazovanja praćenih neskrivenom mržnjom prema tradicionalnoj ideji obrazovanja. Reformatori obrazovanja nastoje da izbegnu upravo sve one elemente koje bi mogle da doprinesu nesvrhovitom, objedinjenom znanju, znanju zasnovanom na tradicijama velikih kultura, a koje omogućuje oblikovanje karaktera i duha pojedinca. Deluje da je „bezobrazovanost“ – *Bildungslosigkeit* postala vrlina (str. 150). U svetlu te činjenice, Lisman se osvrće i na Ničeovo razumevanje obrazovanja. „Za Ničea su mesta obrazovanja bila 'suprotnost' ustanovama potrebnim za život (...) bila su to mesta dokolice“ (str. 136). Stiče se utisak da je, u stvari, tajni program obrazovne obuke „ne misliti svojom glavom“ i da je odricanje od duhovne tradicije postala prednost koja omogućuje brzo i fleksibilno prilagođavanje pojedinca na promenljive zahteve tržišta. Smatrajući da više ne postoji obrazovna politika, Lisman trenutno stanje u obrazovanju tumači kao „tržišno orijentisanu politiku obuke“ (str. 37).

Ova knjiga malog obima, ali sadržinski veoma bogata, zavređuje pažnju i bila bi od koristi svima onima koji se, ne samo teorijski već i praktično, bave obrazovanjem na različitim nivoima. Ono što je čini posebno interesantnom jeste najpre aktuelnost Humboltovog, Adornovog i

Lismanovog razumevanja pojma i uloge obrazovanja. Predstavljajući temeljne ideje na kojima su se zasnivali Humboltovo humanističko shvatanje obrazovanja, Adornova kritika „poluobrazovanja“ i, naposljetku, Lismanova dijagnoza o „neobrazovanosti“ kao istaknute odlike savremenog društva, autori knjige su, nesumnjivo, učinili hvale vredan pokušaj da, u glavnim crtama, ukažu na razvojni put koju je ideja obrazovanja prošla tokom minula dva stoleća. Pri tome, smatramo naročito značajnim njihovo ukazivanje na svojevrsni paradoks predstavljen u činjenici da je savremeno tobožnje „društvo znanja“, zapravo, obeleženo ne samo marginalizacijom obrazovanja, već i njegovim svođenjem na uskostručnu obuku koja nema nikakve veze s obrazovanjem kao trajnim procesom duhovnog usavr-

šavanja tj. duhovne kultivacije ličnosti. Najvažnije, ovo delo ističe i neophodnost kontinuirane kritičke refleksije o pravcima promena koje se odvijaju u savremenom obrazovanju, a takođe je vanredno korisno i u kontekstu savremenih promena u visokom obrazovanju. Uzimajući u obzir da se Lismanova dijagnoza odnosi upravo na situaciju u kojoj se trenutno nalazimo, od izuzetnog značaja bi bilo naći načine za kvalitetnu, sistematsku i sveobuhvatnu promenu sistema obrazovanja. Jedino na taj način čovek može da pronađe izlaz iz aktuelnog stanja „neobrazovanja“.

Miona Ilić

*Univerzitet u Novom Sadu
Pedagoški fakultet, Sombor
ilic_miona@yahoo.com*